

TÜRKİYE VE ARAP BİRLİĞİ'NİN SURIYE'YE YAPTIRIM KARARLARI VE OLASI SONUÇLARI

THE ARAB LEAGUE'S AND TURKEY'S DECISIONS
TO IMPOSE SANCTION AGAINST SYRIA,
AND POSSIBLE CONSEQUENCES

قرارات العقوبات الصادرة من قبل تركيا والجامعة العربية
تجاه سوريا والنتائج المحتملة لها

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

TÜRKİYE VE ARAP BİRLİĞİ'NİN SURİYE'YE YAPTIRIM KARARLARI VE OLASI SONUÇLARI

THE ARAB LEAGUE'S AND TURKEY'S DECISIONS TO IMPOSE SANCTION AGAINST SYRIA, AND POSSIBLE CONSEQUENCES

Rapor No: 91

Aralık 2011

ISBN: 978-605-5330-83-5

Ankara - TÜRKİYE   ORSAM © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuŐtur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yođunlaŐtırmıŐtır.

Ortadoğu’ya BakıŐ

Ortadoğu’nun iç içe geçmiŐ birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barıŐın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaŐmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaŐtırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaŐtırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılmasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araŐtırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaŐtırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaŐtırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim.....	4
Özet.....	5
Giriş	5
1. Arap Birliği'nin Değişen Suriye Politikası	6
2. Türkiye'nin Değişen Suriye Politikası	8
3. Arap Birliği ve Türkiye'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları.....	12
3.1. Suriye'ye Uygulanacak Yaptırımlar	13
3.2. Yaptırım Kararlarının Etkisi	15
Sonuç	17

TAKDİM

Mart 2011 öncesi dönemde Türkiye-Suriye ilişkileri siyasi alandan ekonomik ve toplumsal alana kadar oldukça geniş bir zeminde gelişme göstermişti. Bu bağlamda siyasi alanda Stratejik Konseyin kurulmasının yanı sıra Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomik ilişkilerin yasal zemini oluşturan anlaşmalar, ‘Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi’ ve ‘Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması anlaşmaları da ekonomik ve toplumsal düzeyde ilişkilere ivme kazandırmıştı.

İki ülke arasında hukuki altyapının en önemli unsuru ise ‘Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Anlaşması’dır. Bu anlaşma ile Türkiye’den Suriye’ye ihraç edilen sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin 12 yıllık bir süreç içinde aşamalı olarak sıfırlanması öngörülmüştür. Suriye’den Türkiye’ye giren sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergisi oranları anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte sıfırlanmıştır. İki ülke arasında dış ticaret hacmi 2003 yılında 824,104 milyon Dolar iken 2009 yılında 1,752 milyar Dolar, 2010 yılında 1,844 milyar Dolar olmuştur. İki ülke, dış ticaret hacmini 2012 yılına kadar 5 milyar Dolara çıkarmayı hedeflemişti.

Ancak Mart 2011’de Suriye’de başlayan gösterilerin askeri yöntemlerle bastırılması başta Türkiye olmak üzere Arap Birliği üyeleri ve uluslararası kamuoyunun tepkisine yol açmıştır. AB ve ABD’nin yaptırım uygulamasına karşın bölge ülkeleri Esad rejimini reform yönünde ikna etmeye çalışmıştı. Kasım ayına gelindiğinde Esad yönetiminin reform konusunda ciddi adım atmaması ve sivil ölümlerin devam etmesi bölge ülkelerini yaptırımlar konusunda harekete geçirmek zorunda bırakmıştır.

Bu bağlamda ORSAM Danışmanı Doç. Dr. Veysel Ayhan tarafından kaleme alınan “Türkiye ve Arap Birliği’nin Suriye’ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları” adlı çalışmada Türkiye ve Arap Birliği üyelerinin değişen Suriye politikası ve yaptırımlar konusu irdelenmiştir. Yaptırımların siyasi, ekonomik ve toplumsal etkilerinin inceleyen çalışmayı ORSAM olarak yayınlamaktan mutluluk duymaktayız.

Yeni yayınlarımızda buluşmak dileğiyle.

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

Hazırlayan: Doç. Dr. Veysel AYHAN
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

TÜRKİYE VE ARAP BİRLİĞİ'NİN SURIYE'YE YAPTIRIM KARARLARI VE OLASI SONUÇLARI

Özet

Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından açıklanan yaptırım kararları ile birlikte Türkiye son on yıldır entegrasyonu hedeflediği Beşşar Esad rejimi ile ilişkilerini sonlandırmıştır.

66 yıllık tarihi boyunca Arap Birliği ilk kez birlik üyesi bir üyeye karşı ekonomik ve siyasi yaptırım kararı almıştır. Türkiye ile eşgüdüm içinde yürütülen bu süreç Beşşar Esad yönetiminin geleceği açısından son derece kritik öneme sahiptir.

Arap Birliği ve Türkiye'nin ardından İslam İşbirliği Teşkilatı da Suriye'nin sivil insanların yaşamını hedef alan saldırılarını kınamış ve alınan yaptırım kararlarını desteklediğini açıklamıştır.

Hem Türkiye-Suriye hem de Ürdün-Suriye sınırında kayıt dışı diye nitelendirebileceğimiz önemli bir sınır ticareti bulunmaktaydı. Temel ihtiyaç maddeleri başta olmak üzere, sigaradan şekere kadar bir çok mal sınırdan karşılıklı olarak geçmekteydi. Yaptırım kararları ile birlikte sınır ticaretinin durma noktasına gelmesi, sınır ticaretiyle geçiminin sağlayan binlerce ailenin de ekonomik sorunlar yaşamasına yol açacaktır.

Bu çalışmada da Arap Birliği'nin Suriye politikası ve örgütü Suriye'ye yaptırım uygulamaya iten süreç ele alınacaktır. Sonuç kısmında yaptırımların Suriye üzerindeki olası etkileri değerlendirilecektir.

Giriş

16 Ekim 2011 tarihinde Mısır'da toplanan Arap Dışişleri Bakanları, Suriye yönetimine 15 gün içerisinde sivillere karşı uyguladığı şiddeti durdurmasını, siyasi tutukluları serbest bırakmasını, Suriye halkının meşru taleplerini karşılayacak biçimde Arap Birliği'nin ev sahipliğinde muhalefet ile kapsamlı ulusal diyalogu başlatması çağrısında bulunmuştu. Suriye yönetimi ilk başta Arap Birliği ülkelerinin ve özellikle Katar yönetiminin girişimleri

eleştirmiş, ancak 15 günlük sürenin dolmasının hemen ardından yaptığı bir açıklama ile Arap Birliği'nin önerilerini kabul ettiğini açıklamıştı. Ancak Suriye tarafının anlaşma hükümlerine uymaması nedeniyle taraflar arası ilişkiler gerilmiş ve Arap Birliği'nin Suriye politikasında değişim yaşanmıştı. Bunun sonucu olarak Arap Birliği üyesi ülkeler, 27 Kasım'da kapsamlı yaptırımlar konusunda adım atmıştı. Böylece 66 yıllık tarihi boyunca Arap Birliği ilk kez birlik üyesi bir üyeye karşı ekonomik ve siyasi yaptırım kararı almıştı. Türkiye

ile eşgüdüm içinde yürütülen bu süreç Beşar Esad yönetiminin geleceği açısından son derece kritik öneme sahiptir. Bu çalışmada da Arap Birliği'nin Suriye politikası ve örgütü Suriye'ye yaptırım uygulamaya iten süreç ele alınacaktır. Sonuç kısmında yaptırımların Suriye üzerindeki olası etkileri değerlendirilecektir.

1. Arap Birliği'nin Değişen Suriye Politikası

Suriye'deki rejim karşıtı muhalefetin başlamasından uzun süre geçmesine karşın Esad yönetimi birçok yöntem kullanmasına rağmen rejim karşıtı muhalefet hareketini kontrol altına alamamıştır. Bu süre zarfından Arap Birliği ülkelerinin Suriye'de yaşananlara karşı cılız bir tepki vermesi Türkiye'nin çıkışlarının da hem ülke içinde hem de uluslararası alanda tartışılmasına yol açmıştır. Ülke içinde ve dışında bazı kesimler Türkiye'nin Esad yönetimine yönelttiği sert eleştirileri ve Suriye muhalefetine verdiği desteği anlamlandırma ve analiz etmede eleştirel bir perspektiften hareket etmişti. Esasında eleştiril bakışın ortaya çıkmasında Arap ülkelerinin sessiz kalmasının önemli bir rolü bulunmaktaydı. Bundan dolayı Suriye sorununun çözümünün Türkiye'ye havale edildiği yönünde yazılar bile yayınlanmaya başlanmıştır. Bazı saygın uluslararası basın yayın organlarında iki ülke arasında sıcak bir çatışma olasılığı üzerinde dahi duruluyordu. Çünkü, Arap Birliği'nin sessiz kaldığı, ABD ve AB ülkelerinin almış olduğu yaptırım kararlarına rağmen Şam üzerinde etkisiz kalmaları ve son olarak da Rusya ve Çin'in BM'de Suriye rejimi lehine oy kullanması haklı olarak gözlerin Türkiye'ye çevrilmesine yol açmıştır. Arap ve İslam dünyasında Suriye rejimine yönelik caydırıcı bir karar alınmadığını yakından takip eden Türkiye de sürekli bir şekilde dile getirmesine rağmen bir türlü Suriye rejimine karşı somut yaptırımlar alamamaktaydı. Türkiye Mayıs ayından itibaren Suriye'ye karşı yaptırımları gündeme getirmesine karşın bölge ülkelerinin sessiz kalmasından kaynaklanan neden-

lerden dolayı harekete geçmekte zorlanmıştı. En son 9 Ağustos 2011'de Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun resmi Şam ziyaretiyle gerçekleşen Davutoğlu-Esad görüşmesi sırasında Türkiye Suriye'de yaşananların kabul edilemez olduğu doğrudan Esad yönetimine iletmesine karşın, Suriye yönetiminin vermiş olduğu mesaj açık bir şekilde Türkiye'ye meydan okuma olduğu yönündeydi. Davutoğlu'nun ziyaretinin ardından Suriye tarafının "sabrı taşan" Türkiye'nin ne yapabileceği görmek istediğini ve Türkiye ile ilişkileri koparmaya hazır olduğu yönünde bir algı oluşturmuştu. Nitekim, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Şam ziyaretinin ardından Esenboğa Havaalanında düzenlediği basın toplantısına Türkiye'nin yaptırım kararına dönük olarak "Bu, önümüzdeki günlerde; aylarda değil günlerde diyorum, atılacak adımlara bağlı. Somut şekilde konuları ele aldık. Görüşme soyut olmadı, somut olarak Türkiye'nin görüşleri, talepleri ve beklentileri tarafımızca Esad'a anlatılmıştır" denilerek kısa süre içerisinde değişiklik olmaz ise Ankara'nın harekete geçeceği yönünde bir açıklama yapılmıştı. 9 Ağustos'tan, ortak petrol arama faaliyetlerinin durdurulduğu 15 Kasım'a kadar geçen süre dikkate alındığında Türkiye'nin neden 3 aydan fazla bir süre beklemek zorunda kaldığı sorusu gündeme gelmekteydi. Türkiye'nin süreci yavaşlatmasına yol açan temel faktör Arap Birliği ülkelerinin Suriye'ye yönelik somut bir adım atamamasıydı.

Suriye'de olayların başladığı tarih olarak kabul edilen 17 Mart 2011'den 16 Ekim 2011'e kadar geçen süre içerisinde Arap Birliği doğrudan Şam rejimine karşı somut yaptırımlar içeren herhangi bir karar almamıştı. Suudi Arabistan ve Katar gibi Arap Birliği'nin Basra Körfezi üyeleri diplomatlarını Şam'dan çekmesine karşın diğer üyeler rejimi destekleyici açıklamalarda bulunmuşlardı. Hatta 10 Eylül 2011'de Şam'ı ziyaret eden Arap Birliği Genel Sekreteri Nabil al- Arabi, Beşar Esad'la yaptığı toplantıda "Suriye iç işlerine yapılacak her türlü dış müdahaleye karşı olduklarını" açıklamıştı.¹ Ancak Arabi'nin ziyaretinden üç

gün sonra Katar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Hamad bin Jassim, ölüm makinesi olarak adlandırdığı Suriye yönetiminin göstericilere karşı güç kullanma politikasından vazgeçmesini ve askeri birliklerini şehir merkezlerinden çekmesini talep eden sert bir demec vermişti.² Katar'ın, Arap Birliği'nin daha aktif adımlar atması yönündeki girişimleri diğer üyeleri tarafından desteklenmemişti. 13 Eylül 2011'den sonra hem Suriye muhalefeti hem de ABD ve AB gibi uluslararası güçler Arap Birliği üzerindeki baskılarını artırmıştı. Diğer yandan Suriye yönetimi ise göstericilere karşı güç kullanma politikasını kesintisiz sürdürmüştü. Bu bağlamda 16 Ekim 2011'de Suriye gündemi ile toplanan Arap Birliği, Suriye'nin üyeliğini askıya almamışsa da oldukça kritik kararlar almayı başarmıştı.

Arap Birliği ülkelerinin Dışişleri Bakanları, 16 Ekim 2011'deki toplantıda açık bir şekilde Suriye'deki şiddet olaylarının durdurulmasını, sivillere karşı sürdürülen askeri operasyonlara son vermesini, siyasi tutukluların ön koşulsuz serbest bırakmasını ve muhalefet grupları ile Arap Birliği'nin gözetiminde ulusal diyalog toplantılarının başlatılması çağrısında bulunmuştu.³

Kararda, derhal ve tamamen şiddet ve öldürme eylemlerine son verilmesi, sivillere karşı yürütülen askeri operasyonların durdurulması ve krizle mücadelede güvenlik yaklaşımının terk edilmesi talep edilmişti. Söz konusu taleplerin Suriye halkının birliği ve daha fazla sayıdaki kayıpların önüne geçilmesi için gündeme getirildiği ifade edilmiştir. Ayrıca Suriye sorunuyla doğrudan ilgilenecek bir Komitenin oluşturulmasına da karar verilmişti. Katar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Başkanlığında, Cezayir, Mısır, Umman ve Arap Birliği Genel Sekreterinin katılımıyla oluşturulan Komitenin doğrudan Suriye yönetimi ile ilişki kurarak alınacak önlemler üzerinde çalışması öngörülmüştü. Komite öncelikli olarak Suriye yönetimi ile ilişkiye geçerek tüm şiddet, çatışma ve askeri operasyonların durulması için çaba harcayacaktır. Komite aynı zamanda

Suriye halkının isteklerini karşılamak üzere gerçekleştirilecek siyasi reformlar için muhalefet ile hükümet arasında bir diyalog başlatılmasını da sağlayacaktı. Arap Birliği'nin Kahire'deki merkezinde 15 gün içerisinde tüm Suriyeli muhalif grupların da katılacağı kapsamlı bir diyalogun başlatılması da öngörülmüştü. Kapsamlı reformların temel hedefi ise Suriye halkının meşru isteklerinin karşılanmasını sağlayacak değişikliklerin yapılmasını sağlamak olarak ifade edilmişti. Kararın 4. Maddesinde ise Arap Bakanlar Komitesinin, mümkün olan en kısa içerisinde Suriye'de yaşanan durumu tespit eden ve Suriye halkının güvenliğini sağlamak dâhil olmak üzere gerekli önerileri içerecek bir rapor sunması istenmişti.

Olağanüstü toplantının ardından bir açıklama yapan Katar Dışişleri Bakanı Hamad bin Jassim, ulusal diyalog için 15 günlük süre tanınmasını oldukça önemsediklerini ve diyalogun hem Suriye içindeki hem de Suriye dışındaki muhalif oluşumlarla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmişti.⁴ Ancak Arap Birliği ülkelerinin ilk kez Esad rejimine karşı somut yaptırımları gündeme getirmesine karşın Şam yönetimi Arap Birliği ile işbirliğini belli ön koşullarla kabul edebileceğini açıklamıştı. Suriye ulusal diyalog toplantılarına karşı olmadığını ancak yer olarak söz konusu görüşmelerin Suriye'de gerçekleştirilmesini, Suriye'ye karşı sürdürülen medya saldırılarının durdurulmasını, muhalif gruplara silah verilmesi girişimlerine son verilmesini ve yaptırımların durdurulması talep etmişti. Bunun üzerine 26 Ekim 2011'de Şam'ı ziyaret eden Katar Başbakanlığındaki Komite, ardından da 30 Ekim 2011'de Katar'da Suriyeli temsilcinin de katılımıyla son durum değerlendirmesi yapmış ve Çarşamba günü Suriye rejimine karşı alınacak yaptırım kararlarını görüşmek için Kahire'deki toplantıya hazırlanmıştı.

30 Ekim 2011 tarihinde Katar'da Suriye gündemi ile bir kez daha olağanüstü bir toplantı gerçekleştiren Arap Birliği üyeleri, Suriye rejimine verilen 15 günlük sürenin dolmasının ardından resmi olarak Suriye'nin Arap

Birliği üyeliğini askı almadan Ulusal Suriye Konseyi'ni meşru iktidar olarak tanımaya kadar geniş bir yaptırım politikasını tartışmaya başlamıştı. Katar'daki toplantıya katılan Suriye Dışişleri Bakanı Muallim'in hiçbir açıklama yapmadan Şam'a dönmesinden hemen sonra tüm gözler Arap Birliği'nin nasıl bir karar alacağına çevrilirken, kısa süre sonra Suriye Devlet Televizyonu'nda ve Suriye resmi haber ajansında, Suriye ile Arap Birliği'nin bir anlaşmaya vardığı ve detayların 2 Kasım Çarşamba günü Mısır'daki Arap Birliği merkezinde açıklanacağı ifade edilmişti. Suriye devlet televizyonu tarafından verilen haberde Arap Birliği ile Suriye yönetimi arasında süren görüşmelerde, nihai bir anlaşmaya varıldığı ileri sürülmesine karşın anlaşmanın detayları konusunda herhangi bir bilgi verilmemişti.

Suriye'den gelen "anlaşmaya varıldığı" yönündeki haberleri ilk başta doğrulamayan Arap Birliği'nin Genel Sekreter Yardımcısı Ahmed Ben Helli, yaptığı açıklamada "Arap Birliği Genel Sekreterliği Dışişleri Komitesi tarafından sunulan dökümanların Suriye tarafından kabul edildiğine dair resmi bir belge alınmadığını" ifade etmişti. Bununla birlikte Helli, "bildiğim kadarıyla Suriyeli delegasyon resmi cevabını yarınki olağanüstü toplantına sunacaktır" diyerek karşılıklı bir uzlaşmadan ziyade Suriye'nin tek taraflı olarak Komitenin sunduğu önerilere cevap vereceğini ifade etmişti.⁵

Bu bağlamda Katar Dışişleri Bakanı'nın Başkanlığındaki Komite'nin temel talepleri arasında Suriye rejiminin göstericilere karşı silah kullanılmasını durdurması ve ordunun sokaklardan çekilmesi gelmekteydi. Diğer talepler ise tüm siyasi tutukluların serbest bırakılması, Suriye içinde ve dışındaki muhalefet grupları ile ulusal diyalog toplantılarının düzenlenmesi, Arap Birliği ülkelerinin hem ulusal toplantılar hem de Suriye'deki olayları incelemek için gözlemlerde bulunulmasına izin verilmesiydi. Bu talepler karşısında Şam rejimi ise ilk başlarda muhalefetin askeri ve lojistik olarak bölge ülkelerinden destek aldı-

ğını, muhaliflerin terörist eylemlerde bulunduğunu ileri sürmüş ve göstericilere karşı güç kullanma politikasına devam etmişti.

Dolayısıyla 16 Ekim-2 Kasım 2011 arası dönemde Suriye yönetiminin Arap Birliği ülkelerinin girişimlerini ciddiye almadığı görülmekteydi. Bu bağlamda 2 Kasım 2011'deki Arap Birliği Dışişleri Bakanlarının özel Suriye toplantısından saatler önce Suriye'nin Arap Birliği'nin kararlarını kabul ettiğini açıklaması stratejik bir değişimi işaret ettiği yorumu şüpheliydi. Esad rejiminin her geçen gün daha fazla bölgesel ve uluslararası baskıyla karşı karşıya kalması bu adımı gerekli kılmıştı. Libya'da Kaddafi iktidarının askeri bir mücadele sonucu devrilmesine paralel bir şekilde Suriye üzerinde artan baskılar Esad rejimini geri adım atmaya zorlamaktaydı. Ancak atılan adımların temel amacının rejimi korumak olduğu düşünüldüğünde, yeni politikanın stratejik bir değişiklikten öteye taktiksel bir adım olduğu ortadaydı. Beşşar Esad yönetimi açık bir şekilde, reform taleplerinin karşılanması yönünde stratejik bir adım atılması durumunda rejimin hızlı bir şekilde çökeceğinin farkındaydı.

2. Türkiye'nin Değişen Suriye Politikası

Suriye'de rejim karşıtı olaylara bağlı olarak Nisan ayı itibariyle Türkiye-Suriye ilişkilerinde ciddi bir değişim yaşanacağını açık işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştı. İlişkilerin değişmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunun başında hiç kuşkusuz Suriye'deki halk muhalefetinin tüm baskılara rağmen genişlemesi ve bastırılmamasının önemli bir rolü bulunduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan kitleli muhalefetin bastırılmayışına bağlı olarak uluslararası toplum ve kamuoyunun Suriye yönetimine yönelik tutumunda meydana gelen değişikliklerin de Ankara-Şam ilişkilerinin değişmesinde önemli bir etkisi olmuştur. Uluslararası görsel ve yazılı basında Suriye rejiminin uyguladığı şiddet önemli bir şekilde yer bulurken, ABD ve AB ülkeleri ise ardı sıra yaptırım kararları almıştır. Suriye konu-

su Rusya ve Çin'in muhalefetine rağmen BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmeye çalışılmakta olduğu görülmüştür. Öte yandan Arap toplumu da Suriye'de yaşanan olaylar karşısında Esad karşıtı bir duruş sergilemiştir. Tüm bunlara bağlı olarak ortaya çıkan üçüncü faktör ise Erdoğan yönetiminin Şam'daki Esad rejimiyle işbirliği yapmaktan kaçınmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye'nin Baas sistemiyle işbirliği yapmaktan vazgeçmesi ve doğrudan muhalif Suriye halkını kazanmaya yönelmesi uluslar arası toplumda Türkiye'nin politikalarına olan desteği artırmıştır. Bu süreçte Esad yönetimi ise bölgede kendisine doğrudan destek veren İran, İran'ın etkisi altındaki Iraklı gruplar ve Hizbullah örgütü uluslararası alanda da Rusya'nın desteğini arkasına almaya çalışmıştır. Doğrudan desteğin yanı sıra Amerikan karşıtı olan kamuoylarının da Suriye'deki krize yaklaşımlarını emperyalizmle mücadele adı altında etkilemeye çalışmıştır. Türkiye'ye yönelik ise bazı siyasi partiler ile sivil toplum kuruluşları ile doğrudan görüşmeler yaparak toplumun Suriye sorununa yaklaşımında ikili bir görüş oluşturmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Özellikle CHP'li parlamenterlerin Suriye ziyaretleri ve Türkiye'de Suriye rejimine yakın sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği etkinlikler ve Suriye gezilerine dikkat çekmek gerekir.

Suriye açısından Türkiye'nin Esad'dan vazgeçtiğine dair en önemli işaretler kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Suriye yönetiminin halkın meşru taleplerini karşılayacağına dair beklentilerin dile getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak bu açıklamalardan önce de Şam yönetiminin, Dışişleri Bakanının, Başbakanın Özel Temsilcisinin, MİT Müsteşarının veya doğrudan Başbakan Erdoğan'ın telefon görüşmelerinde reform taleplerinin ortaya koymasından sonra Türkiye ile ilişkilerin sürmeyeceğini anladığı ileri sürülebilir. Tüm bunların ardından Suriye'den Türkiye'ye mülteci akının başladığı andan itibaren Türkiye'nin Suriye halkına kapılarını açması, Suriyeli muhaliflere hem kendi aralarında örgütlenmeleri hem de kendilerini uluslararası topluma daha güçlü

bir şekilde ifade edebilmeleri için İstanbul ve Antalya'da imkanlar tanınması, Ankara-Şam ilişkilerinde çatışma sürecinin yeniden başladığının da açık işaretleri olmuştur. Haziran ayı başında ise Türkiye açık bir şekilde Suriye yönetimini eleştirmeye başlamıştır. Başbakan Erdoğan seçimden iki gün önce yaptığı bir açıklamada açık bir şekilde "görüntüler ortada iken Esad bana farklı şeyler söyledi. Biz Suriye'deki gelişmelere daha fazla sessiz kalamayız. İyi ilişkiler ilelebet süremez" demiş ve ardından da "maalesef Esad ailesi özellikle de Mahir Esad insani davranmıyor" ifadesini kullanmıştı.⁶ Nitekim Başbakan Erdoğan'ın konuşmasının ardından bazı uluslararası haber kaynaklarına yansıdığı kadarıyla Türkiye'nin Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a, krizden çıkış için kardeşi dahil yakın çevresindeki bazı kişileri "feda etmesi" tavsiyesinde bulunduğu öne sürüldü.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından yapılan açıklamalarda ise "Suriye'yi günlük istihbaratla çok yakın takip ediyoruz. Sivil-asker en kötü senaryolara karşı hazırlığımızı da yapmış vaziyetteyiz. Tabii ki hiçbir zaman en kötü gelişmelerin olmasını arzu etmeyiz ama maalesef işlerin de iyiye gitmediği çok açık. Dolayısıyla Türkiye'nin her türlü şartlara karşı hazırlığı yapılmıştır. Ne gerekirse o tedbirler hep alınacaktır. Hem komşumuz, hem akrabalarımız, hem kardeşlerimiz". Cumhurbaşkanı Gül'ün Ortadoğu Danışmanı Erşat Hürmüzlü ise Suriye'de devrimler kaçınılmaz ve BM'den Şam hükümeti aleyhine bir karar çıkarsa Türkiye'nin bu kararı destekleyeceğini ve ülkede barış isteniyorsa bunun tek yolunun demokrasi olduğunu ifade etmiştir.⁷

Nitekim seçimlerde hemen sonra 14 Haziran'da Suriye Devlet Başkanının Erdoğan'ı seçim başarısı için telefonla araması ile birlikte Erdoğan, bir tebrik telefonu olmasına rağmen doğrudan Suriye'deki olayları gündeme getirmiştir. Görüşme sırasında Başbakan Erdoğan'ın, Cumhurbaşkanı Esad'a, şiddetten uzak durulması ve olayların durdurulmasını ifade ettiği, ve ayrıca reformların bir an önce

takvime bağlanarak ivedilikle uygulamaya konulmasında yarar bulunduğunu söylediği ifade edilmiştir. Bu çerçevede 9 Ağustos 2011 tarihinde Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun resmi Şam ziyaretiyle gerçekleşen Davutoğlu-Esad görüşmesi iki ülke arasında ilişkilerin bitmesine yol açmıştır. Hem görüşme öncesi hem de görüşmeden sonra yapılan açıklamalar her iki tarafında gerginliği tırmandırmaya ve ilişkileri sonlandırmaya hazır olduğunu net ve açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. Davutoğlu'nun Şam ziyaretinden birkaç gün önce Hama'ya düzenlenen kapsamlı saldırılar Türkiye'de tepkiye yol açmıştı. Başbakan Erdoğan Mayıs başında yaptığı bir açıklamada "biz bir daha Hama Humus yaşamak istemiyoruz. Bunu da özellikle söyledik. Bir Hama katliamını Suriye bir daha görmemeli, yaşamamalı, bu konuda çok titiz olmalısınız, hassas olmalısınız. Bunun hatırlatmasını yaptık. Böyle bir şey tekrar yapılacak olursa Suriye bunun altından zor kalkar diye düşünüyorum. Çünkü o zaman ister istemez insanlık tabii ki burada tavrını koyacaktır. Türkiye olarak biz üzerimize düşeni yapmak durumunda kalacağız" ifadelerini kullanmıştı. Erdoğan'ın açıklamasından sonra Davutoğlu'nun Şam ziyareti öncesi Suriye ordusunun Hama'ya girerek yüzlerce göstericinin yaşamını yitirdiği operasyonları yürütmesi tepkiyle karşılanmıştı. Her ne kadar Hama olaylarının ardından Cumhurbaşkanından Başbakan'a ve Başbakan Yardımcılarına kadar Türkiye'den müdahalenin kınandığı ve kabul görülemeyeceği yönünde sert açıklamalar yapılmışsa da sonuçta Suriye ordusu bir iç sorun olarak algıladığı halk ayaklanmasına bildik yöntemlerle müdahale etme politikasını sürdürmektedir. 31 Temmuz'da Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan resmi açıklamada "Türkiye, dost ve kardeş Suriye halkının haklı ve meşru taleplerinin karşılanması için vaat edilen reformların en yakın zamanda hayata geçirilmesini, meseleye diyalog yoluyla ve barışçı yöntemlerle çözüm bulunmasını temenni etmekte ve bu amaçla sabırla beklemektedir. Ancak, Suriye'de maalesef şiddet olaylarının ve can kayıplarının artarak devam ettiğini görmekteyiz. Humus, Deyr Ez Zor, Daraa'da

devam eden ve bu sabah da, olayların başladığı tarihten buyana şiddetten uzak durma ve Yönetim ile diyalog çabasında olma gayreti gösteren Hama sakinlerine karşı başlatılan operasyonlarda çok sayıda ölü ve yaralı olduğunu öğrendik. Bu tür operasyonlar ve şiddet çözüm değil, çözümsüzlük getirmektedir. Suriye yönetimi bu gerçeği artık idrak etmelidir. Mevcut gelişmeler, Suriye yönetiminin meselelerin barışçı yollardan çözümü konusundaki niyetini ve samimiyetini sorguya açmaktadır." Yapılan açıklamada Türkiye'nin sabırla Şam rejiminin reformları gerçekleştirmesini beklediğini ancak gelişmelerin sorunların barışçıl çözüm konusundaki kuşkuları artırdığı belirtilmiştir.⁸

Bu kapsamda Başbakan Erdoğan'ın 6 Ağustosta Birlik Vakfı'nın İstanbul'da düzenlediği iftar yemeğinde yaptığı açıklamada Türkiye'nin sabrının da tükenmekte olduğu mesajını vermiştir. Dolayısıyla Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Salı günü Şam'da Cumhurbaşkanı Esad'la yapacağı görüşmede Türkiye'nin olaylara seyirci kalmayacağı yönünde sert bir mesaj vereceğini açıklaması ve Suriye meselesi bir iç sorun olarak tanımladıklarını ifade etmesi dikkatleri bir kez daha Türkiye-Suriye ilişkileri üzerine çekmiştir. Başbakan Erdoğan yaptığı açıklamada "Artık burada da sabrın son anlarına geldik. Bunun için de, bu süreç içinde salı günü Dışişleri Bakanımı Suriye'ye gönderiyorum. Kendileriyle gerekli olan görüşmeleri yapacaklar, mesajlarımız kararlı bir şekilde iletilecek. Sonraki süreç verilecek cevap ve uygulamaya göre şekillenecek" ifadesinde bulunmuş ve Beşşar Esad'ın babası tarafından Hama'da yaşanan katliamları bir kez daha gündeme getirmiştir. Başbakan Erdoğan tarafından yapılan açıklamalar kısa sürede uluslararası kamuoyunun dikkatlerini Davutoğlu'nun ziyaretine çekerken Şam rejimi ise Erdoğan tarafından yapılan uyarı niteliğindeki açıklamaya derhal sert bir şekilde karşılık verme yoluna gitmiştir. Suriye Cumhurbaşkanlığı Siyasi ve Basın Danışmanı Büseyna Şaban "Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu, kararlı bir mesaj iletmek amacıyla

Suriye'ye geliyorsa; silahlı terör gruplarının sivil vatandaşlara, askerlere ve polisler için yönelik vahşice katletme eylemlerini hala kınamayan Türkiye'nin tutumuyla ilgili Suriye'den daha kararlı bir cevap duyacak" açıklamasında bulunarak Türkiye'nin politikalarından duyulan rahatsızlığı bir kez daha üst düzeyde dile getirmiş ve bir anlamda Davutoğlu'nun ziyareti önemsizleştirmeye çalışmıştır. Cumhurbaşkanı Siyasi ve Basın Danışmanı sözlerinin devamında ise Suriye'nin tarih boyunca her zaman bölgesel ya da uluslararası taraflarca içişlerine yönelik her türlü dış müdahaleyi de şiddetle reddettiğini vurgulayarak Türkiye'nin Suriye krizini bir iç sorun olarak tanımlamasının kabul edilemeyeceğini ortaya koymuş olmaktadır.⁹

Bu kapsamda hem Türkiye hem de Suriye tarafı Sayın Davutoğlu'nun ziyareti öncesi çok önemli mesajlar vererek görüşmenin çerçevesini kendilerince çizmiş olmaktadır. Türkiye ve içerisinde Arap devletlerinin ve kamuoyunun da bulunduğu uluslararası toplum, Esad yönetimine Davutoğlu aracılığıyla güçlü ve sert bir mesaj iletmek isterken, Esad yönetimi de aynı şekilde hem sözlü olarak Davutoğlu'na hem de Ordu tarafından Türkiye sınırına yakın bölgelerde gerçekleştirdiği operasyonlarla kendi iç kamuoyuna ve uluslararası topluma kararlı bir karşı mesaj iletmıştır. Esasında Esad yönetiminin uzunca bir dönemdir Suriye'deki halk ayaklanmasına yönelik Türkiye'nin açıklamalarından ve girişimlerinden rahatsızlık duyduğu bilinmekteydi. Ancak söz konusu rahatsızlığını uluslararası kamuoyunun da görebileceği şekilde ortaya koymada başarılı olamadığı gözlemlenmekteydi. Davutoğlu'nun ziyareti öncesi gerçekleşen bazı olaylar ve açıklamalarda Şam rejimindeki rahatsızlığı artırmıştı. Özellikle Başbakan Erdoğan'ın Birlik Vakfı'nın iftar yemeğinde Davutoğlu'nun son bir uyarı yapmak amacıyla Şam'a gönderileceğini ifade etmiş olması, ardından Başbakanlıkta gerçekleşen üst düzey toplantılar, Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Esad'a ciddi uyarıların Davutoğlu üzerinden gönderileceği

yönünde yapılan açıklamalar ve bu yöndeki görüşmeler, Arap Birliği ve Körfez İşbirliği Konseyi'nin Suriye rejimini sert ifadelerle eleştiren açıklamaları ve Arap ülkelerinden Katar'ın ardından Bahreyn, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın da Şam'daki Büyükelçileri danışma amacıyla çağırması Davutoğlu'nun ziyaretini Türkiye'nin kendi başına başlattığı bir girişim olmaktan çıkarmış ve sanki uluslararası toplumun elçisi konumuna getirmiştir. Suriye rejimi de Davutoğlu'nun ziyareti üzerinden uluslararası topluma açık ve kararlı bir mesaj vermeye yönelmiş ve ziyaretin ardından resmi haber ajansı aracılığıyla görüşmeye ilişkin yaptığı ilk açıklamada "El-Esad'tan Davutoğlu'na: Terör Gruplarına Tolerans Tanımayacağız" başlığıyla duyurmuştur. Dolayısıyla Davutoğlu'nun Şam ziyareti taraflar arasında bir propaganda savaşına dönüştürmüştü olmaktadır.¹⁰

Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Şam ziyareti öncesinde Suriye yönetimi çok açık bir şekilde ve tonu oldukça sert olacak biçimde "geleceklerse göreceklere de vardır" tarzında mesajlar vermesine karşın Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Şam ziyaretinin ardından Esenboğa Havaalanında düzenlediği basın toplantısına "Suriye halkı ebediyen Türkiye'nin dostu olarak kalacaktır" sözleriyle başlaması oldukça anlamlı olduğu kadar Şam ziyaretinin de nasıl geçtiğini de özetlemektedir. Esad yönetimi ile yaklaşık 6.5. saat süren görüşmenin ardından Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Suriye halkının yanında olduklarını ifade etmesi Türkiye'nin Şam'ın tutumundan ve politikalarından duyduğu rahatsızlığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu basın toplantısında belirttiği gibi görüşmede Türkiye'nin temel beklentilerini ve taleplerinin sivil halka karşı güç kullanılmaması, sivil kayıpların önüne geçilmesi, Suriye halkının siyasal sürece katılması için gerekli reformların başlatılması, Banyas, Humus ve Hama'da yaşanan olayların kabul edilemez olduğu, Türkiye'nin tek hedefinin tüm Suriyelilerin hangi et-

nik ve mezhepten geldiğine bakılmaksızın Suriye'nin geleceğini tayin etmede söz hakkı olduğunu, Suriye halkının temel talepleri doğrultusunda bir siyasi reform sürecinin yaşanması gerektiğini somut bir şekilde ilettiğidir. Bu bağlamda Türkiye'nin temel talebinin ve Davutoğlu'nun Şam'a ilettiği mesajın açık bir şekilde Suriye'deki azınlık rejiminin barışçıl ve demokratik bir şekilde değişimi kabul etmesi gerektiği bunun dışındaki her türlü politikanın ise Türkiye tarafından kabul edilmeyeceği olduğu anlaşılmaktadır. Basın açıklamasında Davutoğlu'nun birkaç kez Suriye halkının iradesinden söz etmesi ve Esad yönetimine halkın taleplerini karşılayacak somut adımlar konusunu ilettiklerini dile getirmesi de bu varsayımları doğrulamaktadır. Görüşmede Türkiye'nin Esad rejiminden çok kısa süre içerisinde Suriye halkının kendi geleceğini barışçıl yöntemler tayin etmesini yol açacak politikaları hayata geçirme baskısı yaptığı anlaşılmaktadır. Daha açık bir deyişle Davutoğlu'nun da belirttiği üzere Türkiye önmümüzdeki günlerde (aylarda değil) Esad rejimin barışçıl ve demokratik bir şekilde iktidarı bırakmaya razı olacak siyasi ve hukuki düzenlemeleri hayata geçirme taleplerini Şam'a ilettiği anlaşılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla şayet Esad yönetimi iktidarı bırakmaya razı olmaz ise Türkiye'de Esad rejimine yönelik daha somut adımlar atmaya hazır olduğu mesajları Şam'a iletmiştir.

Bu kapsamda Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun yaptığı açıklamaların Esad rejimi tarafından yapılan açıklamadan oldukça farklı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Davutoğlu da görüşmede Suriye tarafının görüşme esnasında resmi tezleri dille getirdiği belirterek bir anlamda Şam'ın Türkiye tarafından somut olarak ortaya konan yaklaşımı kabul etmediği ifade etmiş olmaktadır. Dışişleri Bakanı Şam'ın sorunlara terör odaklı yaklaşım gösterdiğini üstü örtülü bir şekilde ifade ederken Türkiye'nin ise Suriye'de yaşananları terör sorunu olarak görmediğini ve sorunun halkın siyasal sürece katılımı ile ilişkili olarak değerlendirildiği ve bu çerçevede rejim kar-

şıtı unsurlara da her türlü desteği vermeye hazır olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Şam ziyaretinin ardından Türkiye hızlı bir şekilde bölge ülkeleri üzerindeki etkisini kullanarak Suriye rejimine yönelik Arap Birliği kapsamında bazı yaptırımların alınmasını sağlamaya çalışmıştı. Kahire'deki Arap Birliği toplantısının hemen ardından Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği ve Halep Başkonsoloslugu önünde yapılan gösterileri ve Suriye medyasında Türkiye'yi hedef alan iddiaların ortaya atılması Ankara-Suriye ilişkilerinde yaşanan bahar havasının kışa doğru hızla bir şekilde dönüşmeye başladığını ortaya koymuştur. Ankara Kasım ayı içinde Suriye rejimine karşı yaptırımlar uygulayacağını Rabat ve ardından da Kahire'de düzenlenen Arap Birliği toplantıları sırasında ortaya koymuş olmaktadır.

3. Arap Birliği ve Türkiye'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları

Suriye'de gösterilerin şiddet yolu ile bastırılmaya devam edilmesini takiben 16 Kasım 2011 tarihinde Fas'ın Başkenti Rabat'ta Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısı ve Türk-Arap İşbirliği Forumu gerçekleşmişti. Suriye'nin katılma girişimlerine rağmen hem Arap Birliği hem de Türk-Arap İşbirliği Forumu 4. dışişleri bakanları toplantısına çağrılmaması Esad rejimine yönelik somut yaptırım kararlarının alınacağına işaret etmekteydi. Nitekim Türk-Arap İşbirliği Forumu toplantısına katılmak için Fas'a giden Dışişleri Bakanı Davutoğlu yaptığı açıklamada "Suriye halkına zarar vermeyecek müeyyideleri uygulamaya kararlı olduklarını" ifade etmişti. Davutoğlu, Suriye'de diplomatik temsilciliklere ve bayrağa yapılan saldırılara yönelik olarak da "Ancak biz mutlak ve kesin anlamda bu korumanın sağlanmasını talep ediyoruz. Bu özrün de sadece basın önünde değil resmen ve diğer ülkelerden de yani Suudi Arabistan ve Katar'dan da dilenmesini bekliyoruz" diyerek Türkiye ile Arap ülkeleri arasında Suriye'ye yönelik ortak bir tutumun olduğunu üstü örtülü bir şekilde ortaya koymuştu. Rabat'ta gerçekleşen toplantıda, Arap Birliği ülkeleri

ve Türkiye'nin Esad rejiminin son bulmasına yönelik ortak bir hedefe sahip olduklarını tüm dünyaya gösterdikleri kararlar alınmıştı.

Suriye'de barışçıl bir dönüşümün gerçekleşmesine yol açacak reformların hayata geçirilmesi için Ekim ayından itibaren baskılarını artıran Arap Birliği, Beşşar Esad yönetiminin işbirliğine yanaşmaması üzerine 27 Kasım'da Suriye rejimini ekonomik, diplomatik ve siyasi olarak bölgede yalnızlaştıracak bir dizi yaptırım kararı almıştır. Arap Birliği'nin yaptırım kararını destekleyen Türkiye'nin de Birlik üyeleri ile aynı içerikli yaptırım kararlarını eşgüdüm içinde hayata geçirmesi beklenmektedir. Kahire'deki Arap Birliği görüşmelerine katılan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Suriye'de siviller öldürülürken Arap ülkeleri ve Türkiye'nin sessiz kalmayacağını ifade ederek¹², Arap Birliği'nin aldığı yaptırım kararlarına Türkiye'nin katılacağını göstermiştir. Fas'ta Arap Birliği toplantısına paralel düzenlenen Türk-Arap İşbirliği Forumu Toplantısının açılış konuşmasında Dışişleri Bakanı Davutoğlu, "Türkiye'nin "Suriye'de yaşanan krizin sona erdirilmesi için başta Arap Birliği ve diğer bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası toplum ile eşgüdüm içinde çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Bu bağlamda, Arap Birliği'nin 12 Kasım tarihinde kararında öngördüğü adımların atılmasına paralel olarak ve bu adımları destekleyecek mahiyette Türkiye'nin de ulusal düzeyde bazı önlemler almayı değerlendirmektedir" şeklinde konuşmuştur. Dolayısıyla Kahire'de Suriye yönetimine karşı alınan yaptırım kararının aynı zamanda Türk-Arap ortak kararı olduğunu belirtmek gerekmektedir.

3.1. Suriye'ye Uygulanacak Yaptırımlar

16 Ekimden itibaren sürekli bir şekilde Suriye'ye yaptırım uygulanmasını gündeme getiren Arap Birliği üyesi ülkeler, 27 Kasım'da kapsamlı yaptırımlar konusunda bir adım atabilmiştir. 66 yıllık tarihi boyunca Arap Birliği ilk kez birlik üyesi bir üyeye karşı ekonomik ve siyasi yaptırım kararı almıştır. Türkiye'nin

de desteklediği yaptırım kararlarının başında Suriye yönetiminde yer alan üst düzey yöneticilere seyahat yasağı getirilmesi ve mal varlıklarının dondurulması gelmektedir. Böylelikle hem Suriye hükümetine ait olan hem de rejimle işbirliği içinde olan şirketlerin mal varlıkları dondurulmuştur. Böylece yıllardır Arap milliyetçiliğinin savunucuları olduğunu ileri süren Beşşar Esad dahil birçok Suriyeli yöneticinin Arap ülkelere seyahati engellenmiş ve söz konusu ülkelere mal varlıkları dondurulmuştur. Benzer kararları önceden ABD ve AB ülkeleri de almıştı. Katar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Hamad bin Cassim el Tani tarafından açıklanan yaptırım kararları içerisinde Suriye Merkez Bankası ve devlet bankası statüsündeki Suriye Ticaret Bankası ile mali işlemlerin durdurulması; Arap ülkeleri tarafından desteklenen Suriye'deki yatırım projelerinin askıya alınması; yaşamsal mallar dışında ikili ticaretin durdurulması; Suriye ile karşılıklı düzenlenen tüm özel, ticari ve sivil uçak seferlerinin askı alınması ve Suriye dışında yaşayan Suriye vatandaşlarının ailelerine gönderdiği paraların da kontrollü gönderilmesi yer almaktadır.¹³

Yaptırım kararları aynı zamanda Suriye'de yatırımları bulunan özel şirketlerin projelerinin durmasına yol açacaktır. Bu bağlamda hem Körfez hem de Türkiye kökenli birçok şirket, Suriye'ye yönelik yatırım politikalarını gözden geçirmek zorunda kalacaktır. Turizm alanında Rotana Hotels ve Jumeirah Grup ile bankacılık sektöründeki Katar Ulusal Bankası ve Bahreyn'in Al Baraka Grup, Suriye'deki faaliyetlerini durdurmak zorunda kalacaktır.¹⁴

Arap Birliğinden önce ABD ve AB ülkeleri tarafından alınan yaptırım kararları kapsamında Suriye yönetiminde yer alan yaklaşık 80 üst düzey yönetici kara listeye alınmış ve mal varlıkları dondurulmuştu. Kara listeye alınanlar arasında Devlet Başkanı Esad'ın yanı sıra Devlet Başkan Yardımcısı, Başbakan, Dışişleri, İçişleri ve Savunma Bakanları da bulunmaktaydı. Daha önce alınan yaptırım kararlarında yaklaşık 20 kurum ve şirketin de

faaliyetleri ve mal varlıkları dondurulmuştu. Bunlar arasında Suriye Ulusal Petrol Şirketi, Suriye Ticaret Bankası ve Syria Tel gibi Esad ailesine yakın kişilerin elinde bulunan özel şirketler de bulunmaktadır. Arap Birliği'nin yaptırım uygulayacağı kişi ve kurumların AB ve ABD'nin yaptırım uyguladığı kişi ve kurumları da kapsayacağı öngörülmektedir.

Arap Birliği'nin yaptırım kararlarını açıklamasından birkaç gün sonra 30 Kasım 2011'de Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik 9 maddelik yaptırım paketini açıklamıştı. Yaptırım paketinin açıklanmasından önce basına verdiği demeçte Davutoğlu, "Ancak maalesef Suriye yönetimi, Ortadoğu'da, bölgemizde akan tarihi akışı, tarihin normalleşme sürecini yanlış yorumladı. Ciddi bir sarmalın, kısır döngünün içine girdi. Arap Birliği'nin teklifini reddetmekle Suriye yola sona gelmiştir. Tek stratejimiz ve vizyolumuz bölgemizde huzur ve refahı sağlamaktır. Suriye herkesin kaygıyla izlediği yöntemle uygulamaktadır. Son günlerde Arap Birliği ile çok yoğun çabalar içinde bulunduk. Çatışmalar, bölgemiz için tehdit. Bu tehdit, demokratik çaba ile giderilebilir. Barış ve huzur ile Suriye konusuna sahip çıkmak bunun yoludur. 22 Arap ülkesinin bir araya geldiği Arap Birliği, çözüm arayışına girmiş, gözlemciler göndermeyi önermiş, ancak Suriye son çabayı da heba etmiştir" ifadelerini kullanmıştı.¹⁵ Açıklamasının devamında "nitekim kollektif cezalandırma yöntemleri, şehirlere kuşatma altına alma, camileri bombalama, barışçıl gösteri yapanlara aşırı şiddet kullanma, şebaha gibi silahlı çeteleri öne sürüp, ardından ordu birlikleriyle kendi halkına silah doğrultup her gün onlarca insanı öldürme Suriye yönetiminin, meşruiyet konusundaki idrak yoksunluğunun tezahürleridir. Halka sıkılan her kurşunla, bombalanan her minareyle, Suriye yönetimi meşruiyetini daha da kaybetmiş, sadece kendi halkıyla değil, uluslararası alanda en zor baskılara ve izolasyona maruz kaldığı dönemde kendisine sahip çıkan Türkiye ve Arap devletleriyle arasındaki mesafeyi daha da açmıştır. Bize göre, Suriye yönetimi, ken-

disine tanınan her fırsatı, son olarak da Arap Ligi'nin sunduğu büyük fırsatı ve çıkış yolunu da heba ederek, yolun sonuna gelmiş, dahası bu sonucu bizzat kendisi hazırlamıştır" diyerek Türkiye'nin Beşşar Esad'la olan tüm ilişkilerini bitirdiğini gözler önüne sermiştir. Bakanlığında resmi wep sitesinde açıklandığı üzere ilk etapta uygulamaya konulan yaptırımlar şunlardır:

1. Suriye'de halkıyla barışık meşru bir yönetim işbaşına gelene kadar Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi mekanizmasının askıya alınması.
2. Suriye'de temel liderlik kadrosu mensubu olup, haklarında halka karşı şiddete ve hukuk dışı yöntemlere başvurduklarına dair iddialar bulunan bazı yetkililere seyahat yasağı konulması ve bu kişilerin ülkemizdeki malvarlıklarının dondurulması; Suriye rejiminin kuvvetli destekçisi konumundaki tanınmış bazı işadamlarına da benzer tedbirlerin getirilmesi.
3. Suriye Ordusu'na her türlü silah ve askeri malzemenin satış ve tedarikinin durdurulması.
4. Türkiye toprakları, hava sahası ve karasuları kullanılmak suretiyle üçüncü ülkelerden Suriye'ye silah ve askeri malzeme transferi yapılmasının uluslararası hukuka uygun olarak engellenmesi.
5. Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulması.
6. Suriye Hükümeti'nin Türkiye'deki finansal varlıklarının dondurulması.
7. Suriye Hükümeti ile kredi ilişkilerinin durdurulması.
8. Mevcut işlemler hariç, Suriye Ticaret Bankası (Commercial Bank of Syria) ile işlemlerin durdurulması.
9. Suriye'deki altyapı projelerinin finansma-

nı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alınması.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu yaptırım kararını açıklarken aynı zamanda alınan yaptırım kararlarının genişletilebileceğini de ifade etmişti. Dolayısıyla ilerleyen günlerde Türkiye'nin yeni yaptırım kararları alması gündemdedir.

Türkiye'nin yaptırım kararlarını açıkladığı gün İslam İşbirliği Teşkilatı da Suriye gündemi ile Olağan Üstü bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantının arından yapılan açıklamada Suriyeli yetkililerden Arap Birliği'nin önerilerini kabul etmesi, kendi vatandaşlarının karşı "derhal aşırı güç kullanımını durdurması ve insan haklarına saygı göstermesi" çağrısı yapılmıştır. İslam İşbirliği Teşkilatı (İKT) Başkanı Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından yapılan açıklamada Arap Birliği'nin sorunun çözümü yolunda harcadığı çabaya destek verildiği ifade edilirken, sorunun çözümü için Suriye'ye uygulanan ekonomik ve siyasi yaptırım kararlarına destek verildiği belirtilmiştir.¹⁶ Böylelikle Arap Birliği ve Türkiye'nin ardından İslam İşbirliği Teşkilatı da Suriye'de yaşanan sorunlar karşısında güçlü bir tepki vermiş olmaktadır. Bölge ülkelerinin Suriye rejimine yönelik aldığı sert yaptırım kararlarına karşın Suriye yönetimi ise söz konusu ülkeleri Batı ile birlikte hareket etmekle suçlamaya devam etmektedir.

3.2. Yaptırım Kararlarının Etkisi

Alınan yaptırım kararlarının Suriye rejimi üzerinde ciddi etkileri olacağı açıktır. Suriye'deki resmi basın ajansları tarafından "Suriye Halkına Karşı Ekonomik Yaptırımlar" başlığı altında verilen yaptırım kararları "ABD, Avrupa ve Arap yaptırımları kapsamında Türkiye, Suriye'nin bölgede hegemonya kurmayı hedefleyen Amerikan plan ve projelerini reddeden Suriye tutumlarını baltalamak amacıyla Suriye halkının çıkarlarına zarar veren ekonomik ve mali yaptırım uygulama kararı aldığını açıkladı" şeklinde verilmişti.¹⁷ Ancak yaptırım kararının yalnızca Suriye üzerinde

değil aynı zamanda Arap ülkeleri ve Türkiye ekonomisi üzerinde de olumsuz sonuçlara yol açacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda Türkiye örneğinden hareket edecek olursak son on yılda hızlı bir gelişme gösteren ve 2.6 milyar doların üstüne çıkan ticaret hacminin ve Türkiye'den Suriye'ye gerçekleştirilen yatırımların da durması beklenmelidir. Oysa Ankara ve Şam arasındaki ticaret hacminin 2012 tarihinde 5 milyar dolara çıkartılması hedeflenmekteydi. Ayrıca yılda yaklaşık 460 bin ticari tır Türkiye'den Suriye'ye geçiş yapmaktadır. Bunların bir kısmı Suriye'de kalırken önemli bir kısmı Ortadoğu ve Uzak Doğu pazarına mal taşımaktadır. Transit geçişlerde yaşanacak sorunlardan dolayı Suriye güzergahının kapanması riski başta Gaziantep olmak üzere sınır bölgesindeki şirketleri olumsuz etkileyecektir. Diğer yandan Rakka'da Giriş tarafından kurulan çimento fabrikası ve Asi nehri üzerindeki 280 milyon Avro'luk yatırımın da durması gündemdedir.¹⁸

Aynı şekilde hem Türkiye-Suriye hem de Ürdün-Suriye sınırında kayıt dışı diye nitelendirilebileceğimiz önemli bir sınır ticareti bulunmaktaydı. Temel ihtiyaç maddeleri başta olmak üzere, sigaradan şekere kadar bir çok mal sınırdan karşılıklı olarak geçmekteydi. Sınır ticaretinin durma noktasına gelmesi, sınır ticaretiyle geçiminin sağlayan binlerce ailenin de ekonomik sorunlar yaşamasına yol açacaktır.

Diğer yandan Arap Birliği'nin yaptırım kararı öncesinde ABD ve AB tarafından hayata geçirilen yaptırımların sonucunda Suriye'de gündelik yaşamı derinden etkileyecek sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Hayat pahalılığı yaklaşık yüzde 50 oranında artmıştır. Resmi işsizlik oranlarının yüzde 8 olduğu ülkede son yaptırım kararları ile birlikte bunun yüzde 20'lere çıkması beklenmektedir. Ayrıca nüfusunun yaklaşık yüzde 11'inin yoksulluk sınırında yaşadığı Suriye'de son gelişmelerin ardından bu oranın dramatik biçimde yükselmesi beklenmektedir. En başında krizle birlikte turizm alanında faaliyet gösteren yaklaşık 50 bin kişi işinden olurken, bu rakamın kısa

sürede 100 binleri geçmesi beklenmektedir. Yaklaşık 2 milyon Suriyeli turizm sektöründe faaliyet göstermekte ve turizmin ülkenin milli gelirine katkısının yaklaşık yüzde 12 olduğu belirtilmektedir. Suriye Turizm Bakanlığı verilerine göre 2010 yılında Suriye'ye gelen toplam ziyaretçi sayısı 8 milyon 545 bin 849 kişidir. Bu ziyaretçilerin yaklaşık yüzde 20' sini Türkiye'den gelen ziyaretçiler oluşturmuştur. Kriz ve yaptırım kararları ile birlikte turizm sektörünün durma noktasına geldiği görülmektedir.¹⁹

Suriye'nin toplam ihracatında Arap ülkelerinin oranının yüzde 53 olduğu tahmin edilmektedir. AB ülkelerinin payı ise yaklaşık yüzde 30'dur. AB'ye yapılan ihracatın yaklaşık yüzde 88'ini petrol ürünleri oluşturmaktadır. İki aktörün de yaptırım uygulaması ile Suriye'nin yaklaşık yüzde 60'lık bir ihraç piyasasını kaybettiği görülmektedir.²⁰ Dolayısıyla hem devlet hem de özel şirketlerin ciddi ekonomik sorunlar yaşaması beklenmelidir.

Suriye'nin ticaret ortaklarına baktığımızda şöyle bir tablo çıkmaktadır.²¹

<i>Suriye'nin İthalat Yaptığı Ülkeler (%)</i>	<i>Suriye'nin İhracat Yaptığı Ülkeler (%)</i>
AB ülkeleri 18.7	Irak'a yüzde 30.3
Suudi Arabistan 11.3	AB ülkeleri 29.0
Çin 10.7	Lübnan 10.1
Türkiye 8.1	Suudi Arabistan 5.0
BAE 5.5	Türkiye 4.1.
Rusya Federasyonu 4.7	Kuveyt 3.3
İran 4.1	BAE 2.9

Arap Birliği tarafından alınan yaptırım kararları karşısında Irak'ın çekimser ve Lübnan'ın da katılmadığı Arap Birliği toplantısında 19 ülke doğrudan yaptırım kararını desteklemiştir. Bunlardan bir kısmı Suriye'de bulunan vatandaşlarının ülkeden ayrılmasını talep etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı resmi sayfasında da zorunlu olmadıkça Suriye'ye ziyaret düzenlenmemesi istenmiştir.

Suriye'nin ekonomik ve siyasi olarak yalnızlaşmasına yol açacak yaptırım kararlarının olumsuz etkilerinin Suriye halkı üzerinde doğrudan ve ciddi şekilde hissedilmeye başlandığı söylenebilir. ABD ve AB ülkeleri enerji sektörüne yönelik alınan yaptırım kararlarının ardından Suriye'de işlenmiş petrol ürünleri sorunu ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak benzin istasyonlarında uzun kuyruklar oluşmaya başlanmıştır. Mutfaklık tüm gaz fiyatı krizle birlikte 7 dolardan 20 dolara çıkmıştır.²² Ülke gelirinin önemli bir kısmını oluşturan ham petrol satışı durma noktasına gelmiştir. Suriye'de yaptırım kararlarından önce yaklaşık 400 bin varil olan ham petrol üretimi halihazırda günlük 100 bin varil civarına düşmüştür.²³

Suriye Merkez Bankasının toplam rezervi yaklaşık 17.4 milyar dolardır. Altın rezervi ile birlikte bu rakam 20.5 milyar dolara çıkmaktadır. Krizle birlikte piyasaya dört kez dolar satışıyla müdahale olmuştur. Kısa vadede ödemeler dengesinde yabancı para sıkıntısı yaşanacağından, yabancı ülkelere mal satımında ödemeler sorunu ortaya çıkacaktır. Ödemeler sorunu dolayısıyla rejimle ilişkisi olmayan Suriyeli şirketler de Irak veya Lübnan gibi yaptırım kararına katılmayan ülkelere mal alma konusunda ciddi sorunlar yaşayacaktır.²⁴

Suriye'nin toplam ihracatı 14 milyar dolardır. Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere ihraç piyasasının yaklaşık yüzde 60'ını kaybetmiş durumdadır. Ülke ihracatında petrol gelirleri yaklaşık 4 milyar dolardır. Irak ve Lübnan üzerinden ihraç kanalları açık olmakla birlikte ödemeler dengesi sorunu nedeniyle bu pazarların da istenilen şekilde kullanımı oldukça güçtür.²⁵ İran ve Rusya'nın Suriye'den petrol alması gündemdedir. Ancak Rusyalı şirketlerin uluslararası yaptırımlar ve ödemeler dengesindeki sorunlar nedeniyle sürekli ham petrol alımı güç olacaktır. Ayrıca Suriye ham petrolünün niteliği Çin rafinerilerine uymadığından Uzak Doğu pazarının da kullanılması oldukça zor gözükmektedir. İran'ın doğrudan Suriye'ye milyarlarca do-

larlık yardımıda bulunduğu ileri sürülmesine karşın, İran ekonomisinin yaşadığı sorunlar göz önüne alındığında bunun sürdürülebilir bir politika olmadığı düşünülmektedir.

Arap Birliğinin yaptırım kararının hemen ardından İngiltere'nin BM Güvenlik Konseyi üyelerine Arap Birliği kararına destek verecek bir yaptırım kararı alınması çağrısında bulunması dikkat çekicidir. İngiltere ile birlikte Fransa'nın BM nezdinde yeni bir yaptırım kararı üzerinde çalışmalara başlayacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla Arap Birliği üyeleri ve Türkiye tarafından, Suriye'deki halkın yaptırımlardan etkilenmeyeceği yönündeki açıklamaya karşın, bu tedbirlerin Suriye halkını da etkilemesi kaçınılmazdır.

Öte yandan alınan yaptırım kararlarının doğrudan rejimin çökmesine veya reform yönünde güçlü bir adım atmasına olan etkisi ise tartışmalıdır. Irak örneğinden hareket edildiğinde 1990-2003 arası yaptırımlara maruz kalan Saddam Hüseyin yönetimi varlığını korumayı başarmıştı. Sonuçta yaptırımların doğrudan yönetimde yer alan kişilerin gündelik hayatlarını doğrudan etkilemeyeceği düşünüldüğünde rejimin yaptırımlardan dolayı iktidarı bırakacağını öngörmek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte rejim üzerinde tüm baskı araçlarını da kullanmak gerektiğinden bölge ülkelerinin ilk etapta yaptırım kararları alması doğal karşılanmaktadır.

Sonuç

Ancak Arap Birliği ve özellikle de Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde daha aktif bir rol alırken alternatif politikaları da geliştirmesi

beklenmektedir. Bunun için doğrudan yaptırımların yanı sıra halihazırda rejimle birlikte olan ve rejimin devrilmesinden kaygı duyan bazı Suriyeli gruplarla da ilişkilerini geliştirmeleri ve söz konusu grupları ikna etmeleri gerekmektedir. Suriye Ulusal Konseyi veya buna benzer muhalefet hareketlerinin Beşşar Esad sonrası döneme ilişkin planlarını net ve açık bir şekilde ortaya koyması için Türkiye ve Arap Birliği üyesi ülkelerin birlikte çalışması gerekmektedir.

Daha açık bir deyişle Suriyeli Hıristiyanlar, Dürziler, Aleviler, Şiiler, İsmaililer ve Kürtlerin Beşşar Esad sonrası dönemde de güvenli bir şekilde Suriye'de yaşayacaklarına ve temel hak ve hürriyetlerinin anayasal anlamda ve bölge devletleri tarafından garanti altına alınacağı noktasında ikna edilmeleri yönünde bir politikanın geliştirilmesi gerekmektedir. 17 Mart tarihinden bu yana henüz söz konusu gruplara yönelik kapsamlı bir proje ortaya atılmadığı gibi, bunların can ve mal güvenliklerinin korunacağına ve siyasal sistem içinde kendilerine yer verileceği yönünde güçlü mesajlar verilmemiştir. Tüm bunlar doğal olarak, Beşşar Esad'ın yaptırım kararlarına rağmen söz konusu toplumlardan alacağı destekle direnebileceğini göstermektedir. Sorunun askeri bir müdahaleye ve iç savaşa varmadan çözülebilmesi için bölge ülkelerinin demokratik ve seküler bir Suriye konusunda ortak çalışma yürüterek, Suriye muhalefetini gerçekten tüm kesimleri kapsayacak şekilde örgütlemesi gerekmektedir. Aksi takdirde, Suriye toplumunun belirli bir bölümüne dayanan muhalefetin rejimi devirmekle birlikte ülkeye istikrar getirmesi mümkün olamayacaktır.

DİPNOTLAR

- 1 Egypt News, "Assad meets Arab envoy, activists report killings", 10 Sep., 2011, <http://news.egypt.com/english/permalink/40372.html>
- 2 Syria Today, "Head of the Arab League visits Damascus", October 2011, <http://syria-today.com/index.php/component/content/article/832-politics/16588-head-of-the-arab-league-visits-damascus>
- 3 *League of Arab States Official Web Page*, "Statements".
- 4 Aya Batrawy-Maggie Michael, "Arab League stops short of suspending Syria", 16.10.2011, http://www.msnbc.msn.com/id/44922025/ns/world_news-mideast_n_africa/t/arab-league-stops-shortsuspending-syria/#.TrB6H_T0VTU
- 5 Al Arabiya News, "Syrian regime reaches deal with Arab League to end bloody violence: state TV", 01 November 2011, <http://english.alarabiya.net/articles/2011/11/01/174762.html>
- 6 Euro News, "Erdoğan, Esad yönetimine bu kez sert çıktı", 10/06/11 12, <http://tr.euronews.net/2011/06/10/erdogan-esad-yonetimine-bu-kez-sert-cikti/>
- 7 Veysel Ayhan, "Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Şam Ziyareti: Beklentiler ve Restleşmeler, 08 Ağustos 2011, Orsam Dış Politika Analizleri, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2511>
- 8 Ibid.
- 9 Ibid
- 10 Veysel Ayhan, "Davutoğlu-Esad Görüşmesi Sonrası: Gerginlikten Çatışmaya", Orsam Dış Politika Analizleri, 10 Ağustos 2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2523>
- 11 Ibid
- 12 The Daily Star News, "Arab League agrees sanctions on Syria", 28, 2011, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2011/Nov-27/155334-arab-league-approves-sanctions-on-syria.ashx#ixzz1exuNTX73>
- 13 Sana News, <http://www.sana.sy/tur/237/2011/11/27/384546.htm>
- 14 Phil Sands, "Arab League agrees sweeping sanctions on Syria", *The National News*, Nov 28, 2011, <http://www.thenational.ae/news/worldwide/middle-east/arab-league-agrees-sweeping-sanctions-on-syria>
- 15 Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "Sayın Bakanımızın Suriye Yönetimine Yönelik Kararlaştırılan Önlemler Hakkındaki Basın Açıklaması", 30 Kasım 2011, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-suriye-yonetimine-yonelik-olarak-kararlastirilan-onlemler-hakkındaki-basin-aciklamasi.tr.mfa>
- 16 Al Arabiya, Islamic body urges Syria to stop 'excessive force' on civilians", 30 November 2011, <http://english.alarabiya.net/articles/2011/11/30/180141.html>
- 17 Sana Haber, "Türkiye'den Suriye Halkına Karşı Ekonomik Yaptırımlar", Kasım 30, 2011, <http://www.sana.sy/tur/237/2011/11/30/385145.htm>
- 18 Özlem Tür, "2000'lerde Türkiye - Suriye İlişkilerinin Siyasi-Ekonomisi", *Orta Doğu Analiz*, cilt: 3, Sayı:31-32, s. 36
- 19 Ibid.
- 20 Bassel Oudat, "Sanctions begin to bite", *Al Ahram Weekly*, 24 - 30 November 2011, Issue No. 1073, <http://weekly.ahram.org.eg/2011/1073/re8.htm>
- 21 http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113451.pdf, S. 4
- 22 <http://www.thenational.ae/news/worldwide/middle-east/arab-league-agrees-sweeping-sanctions-on-syria>
- 23 CIA World Fact Book, "Syria" <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
- 24 <http://yallafinance.com/2011/08/29/sanctions-against-syria-harm-the-people/>
- 25 <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/syria/>; <http://othersuns.wordpress.com/2011/08/29/syria-the-effect-of-eu-oil-sanctions-on-the-economy-and-the-assad-regime/>

AKADEMİK KADRO

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, ORSAM Avrasya Stratejileri Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
Habib Hürmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Abdullah Alshamri	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Suudi Arabistan Kültür ve Enformasyon Bakan Yardımcısı Danışmanı
Dr. Neslihan Kevser Çevik	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Galatasaray Üniversitesi
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Dr. İlyas Kamalov	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Avrasya – ORSAM Bişkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv.
Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Atatürk Üniversitesi
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Av. Aslıhan Erbaş Açıklık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika - ORSAM Antananarivo (Madagaskar) Temsilcisi
Esra Demir	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Oğün Duru	ORSAM Yönetici Editörü
Noyan Gürel	ORSAM İzmir Temsilcisi
Selen Tonkuş Kareem	ORSAM Erbil (Irak) Temsilcisi
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Sercan Doğan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanriverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu & Projeler
Leyla Melike Koçgündüz	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu & Projeler
Ufuk Döngel	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Göknil Erbaş	ORSAM Uzman Yardımcısı, Karadeniz
Aslı Değirmenci	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Jubjana Vila	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Mavjuda Akramova	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Kamil Erdem Güler	ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı
Çağlayan Arslan	ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Hasan Alsancaç	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayi İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Ersel Aydınılı	Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
İtir Bağdadı	İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü
Prof. Dr. İdris Bal	TBMM 24. Dönem Milletvekili
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Kenseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Polis Akademisi Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Esra Demir	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi ATAUM Müdürü, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Av. Aslıhan Erbaş Açıklık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku

Cevat Gök
 Mete Göknel
 Osman Göksele
 Timur Göksel
 Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani
 Habib Hürmüzlü
 Numan Hazar
 Doç. Dr. Pınar İpek
 Dr. Tuğrul İsmail
 Dr. İlyas Kamalov
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Doç. Dr. Şenol Kantarcı
 Selçuk Karaçay
 Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu
 Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman
 Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardaş
 Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli
 Prof. Dr. Aleksandr Knyazev
 Prof. Dr. Erol Kurubaş
 Prof. Dr. Talip Küçükcan
 Arslan Kaya
 Dr. Hicran Kazancı
 İzzettin Kerküklü
 Prof. Dr. Mustafa Kibaroglu
 Dr. Max Georg Meier
 Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa
 Prof. Dr. Mahir Nakip
 Doç. Dr. Tarık Oğuzlu
 Prof. Dr. Çınar Özen
 Murat Özçelik
 Doç. Dr. Harun Öztürkler
 Dr. Bahadır Pehlivan Türk
 Prof. Dr. Victor Panin
 Doç. Dr. Fırat Purtaş
 Prof. Dr. Suphi Saatçi
 Dr. Yaşar Sarı
 Ersan Sarıkaya
 Dr. Bayram Sinkaya
 Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
 Dr. Aleksandr Sotnichenko
 Zaher Sultan
 Dr. Irina Svistunova
 Doç. Dr. Mehmet Şahin
 Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin
 Mehmet Şüküroğlu
 Doç. Dr. Oktay Tanrısever
 Prof. Dr. Erol Taymaz
 Prof. Dr. Sabri Tekir
 Dr. Gönül Tol
 Doç. Dr. Özlem Tür
 M. Ragıp Vural
 Dr. Ermanno Visintainer
 Dr. Umur Uzer
 Prof. Dr. Vatanyar Yagya
 Dr. Süreyya Yiğit

Irak El Fırat TV Türkiye Müdürü
 BOTAŞ Eski Genel Müdürü
 BTC ve NABUCCO Koordinatörü
 Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
 Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı
 Emekli Büyükelçi
 Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 ORSAM Avrasya Danışmanı
 ORSAM Danışmanı, ORSAM Avrasya Stratejileri Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
 Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Vodafone Genel Müdür Yardımcısı (Türkiye)
 Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek, Kırgızistan)
 Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
 KPMG, Yeminli Mali Müşavir
 Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
 Kerkük Vakfı Başkanı
 Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 Hanns Seidel Vakfı Proje Müdürü (Bişkek)
 Bağdat Üniversitesi Rektörü
 Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
 ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Bilkent Üniversitesi
 Ankara Üniversitesi, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Bölümü
 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya)
 Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
 Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
 ORSAM Danışmanı, Avrasya – ORSAM Bişkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv.
 Türkmeneli TV – (Kerkük, Irak)
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Atatürk Üniversitesi
 Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
 St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
 Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
 Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Enerji Uzmanı
 ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampusü Rektör Yardımcısı (KKTC)
 İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
 Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü (ABD)
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
 2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
 Vox Populi Direktörü (Roma-İtalya)
 İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
 St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
 ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık
 Bülent Aras
 Tayyar Arı
 İker Aytürk
 Recep Boztemur
 Katerina Dalacoura
 F. Gregory Gause
 Fawaz Gerges
 Ahmet K. Han
 Raymond Hinnebusch
 Rosemary Hollis
 Bahgat Korany
 Peter Mandaville
 Emma Murphy

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
 Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
 Uludağ Üniversitesi
 Bilkent Üniversitesi
 Orta Doğu Teknik Üniversitesi
 Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 Vermont Üniversitesi (ABD)
 Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 Kadir Has Üniversitesi
 St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 George Mason Üniversitesi (ABD)
 Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
 Hasan Kanbolat
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
 ORSAM Başkanı
 Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

MithatpaŐa Caddesi 46/6 Kızılay-ANKARA
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr